

10 1552
C-2 13/03/1969

TOELICHTING bij het besluit tot vaststelling van een beschermd dorpsgezicht ex artikel 20 van de Monumentenwet te SCHWEIBERG-HÖFKE, gemeente Wittem.

Het beschermde dorpsgezicht omvat het op de bijgevoegde kaart (Rijksdienst voor de Monumentenzorg tek. nr. 191) door een stip-pellijn omgrensde gebied.

Het dorpsgezicht begint ten zuiden van Mechelen, waar de Eperweg een aftakking krijgt naar Dal en Bissen en de bebouwing van het Höfke zichtbaar wordt. Na dit punt buigt de weg zich naar het zuidwesten door het Höfke heen tot een tweede splitsing. Van hier klimt de Schweibergerweg door het gelijknamige gehucht in dezelfde richting de heuvel op, terwijl de Eperweg een scherpe bocht naar het oosten maakt en afdaalt naar de watermolen aan de Geul.

Dit gebied behoorde tot de slag bij Woeringen in 1288 met Epen, Mechelen en Wittem tot het hertogdom Limburg. Daarna werd het afgestaan aan Brabant, dat de dorpen onder de jurisdictie van de Heren van Wittem bracht. Deze oefenden er - sinds 1732 als graven - tot 1794 het gezag uit in het kader van het ingewikkelde leenstelsel.

Tegen de achtergrond van dit stelsel moet ook het ontstaan van een gehucht als Schweiberg worden gezien. De naam ervan - in 1537 Scheveyberch gespeld - is waarschijnlijk een verduetsing van Chavémont (vgl. Chèvremont bij Kerkrade, in 1396 Schaveymont) en is dan afgeleid van excavatum montem (acc.): (weg op) berghelling. Deze naam, die tot op de huidige dag toepasselijk is gebleven, zal oorspronkelijk betrekking hebben gehad op het gebied van een laat-middeleeuws ontginningsbedrijf, waaruit het gehucht is voortgekomen.

Aan de kern van dat bedrijf herinnert mogelijk nog de grootste en tevens de enige gesloten hoeve van Schweiberg, het op het plateau gelegen pand nr. 18. De oudste vleugel stamt uit de 17de eeuw, is in vakwerk opgetrokken en geeft op de verdieping toegang tot een op schoren uitgebouwde droogkamer voor kaas. Deze erker is niet alleen van betekenis als een fraai voorbeeld van landelijke architectuur, maar ook als laatste exemplaar van een dergelijk bedrijfsonderdeel.

Achter deze monumentale boerderij kan de grens van het dorpsgezicht worden getrokken, want het westelijk deel van Schweiberg heeft reeds te veel van het oude karakter verloren. Het oostelijk deel is echter opmerkelijk gaaf gebleven. Het wordt gekenmerkt door een reeks gebouwengroepen langs de weg, die door een aantrekkelijk landschap afdaalt naar de Geulvallei. Iedere groep is ontstaan door de splitsing van een boerderij, die weer afhankelijk was van het kernbedrijf.

De groepen bestaan hoofdzakelijk uit 18de eeuwse vakwerkpannen. die vrij op de erven zijn gesitueerd en nu eens hoven vormen, dan weer een doorkijk toelaten, maar steeds een verrassend beeld opleveren. Van een afstand boeien de groepen door de kleuren van de al dan niet gekalkte lemen wanden, van het houtwerk en de daken en door de afwisseling van de bouwlichamen, van schilderachtige bakhuisjes tot grote schuren.

Aan de voet van de heuvel ligt het H6fke, dat vermoedelijk ook is voortgekomen uit een hof, een groot bedrijf, waarvan de sporen overigens verdwenen zijn, tenzij de plaats van Eperweg 10 hieraan herinnert. De nederzetting bestaat uit vier - vroeger vijf - boerderijen uit de 18de eeuw die grotendeels uit vakwerk zijn opgetrokken. Het woongedeelte van Eperweg 15 wordt echter aan de regenkant - het noordwesten - beschermd door een kopgevel van breuksteen. Aan de oostkant van de groep helt een boomgaard naar de Geul, waar het complex van de watermolen de grens van het dorpsgezicht vormt.

Vanaf dit punt en van het wandelpad langs de Geul is het gezicht op het H6fke zo fraai, dat ieder nieuw object hier een aantasting zou teweegbrengen. Hetzelfde geldt voor nieuwbouw langs het westelijk deel van de Schweibergerweg. Zowel de nederzettingsvorm, als het uitzonderlijk hoge percentage gave vakwerkhuisen en het onbedorven landschap rechtvaardigen een bescherming van Schweiberg en het H6fke krachtens artikel 20 van de Monumentenwet.